

Коста Ст. Павловић. *Дневник: 1930–1932*,
приредили Срђан Мићић, Наташа Милићевић.
Београд: Историјски архив Београда,
Институт за новију историју Србије, 2020, 570.

Дневник Косте Ст. Павловића припада незаобилазној групи историјских извора без којих није могуће сагледати многе историјске процесе везане за прошлост Југославије у четвртој деценији XX века. Пре свега то се односи на дипломатску и политичку историју, као и на друштвени живот виших кругова српског грађанства. Никако не треба заборавити да је до наших дана сачуван мали број дневничких бележака личности које су имале важну улогу у државном и политичком животу Југославије између два светска рата и да је још мањи број њих и објављен.

Легат Косте Ст. Павловића (Београд, 1905 – Саутемптон, 1988), који је његов син историчар Стеван Павловић предао на чување Историјском архиву Београда, садржи дневничке белешке које су настале у периодима од 1930. до 1934. и од 1944. до 1954. године. Историчари др Срђан Мићић и др Наташа Милићевић су се одлучили да приреде Павловићеве дневничке белешке од 1930. до 1932, када је он био секретар Војислава Маринковића (1876–1935), министра иностраних послова Краљевине Југославије 1927–1932. и председника владе од априла до јула 1932. године. Коста Павловић је у Лондону од 1955. до 1960. објавио и петокњижје (*Vojislav Marinković i njegovo doba: 1876–1935*) о животу и раду овог истакнутог српског политичара. Међутим, дневник који су приредили Мићић и Милићевић садржи непосредне записе не само о Маринковићу већ и епохи у којој је деловао, тако да они имају много шири значај, без уплива накнадних тумачења.

Приређивачи су у Предговору (7–15) детаљно објаснили мотиве и методологију свога рада. Дневник није у целини објављен, јер записи који су настали после 1932. по свом броју и квалитету немају вредност и значај у односу на ранији период. Оригинални текст није мењан, осим минималних интервенција у вези са писањем имена, датума и уједначавањем са савременим правописом. Грешке које је аутор имао у свом тексту објашњене су у напоменама. У њима се такође налазе и разјашњења о лицима која је означило иницијалима, надимцима или функцијом. Краћи натписи на француском језику превођени су у основном тексту, дужи цитати презентују се у оригиналу, а њихов превод у напоменама.

Уводна студија, под називом Изазови унутрашње и спољне политике у време диктатуре краља Александра (17–112), заправо је детаљан преглед мотива за увођење и спровођење личног режима краља Александра Карађорђевића у Југославији. По свом обиму, структури, садржају и питањима која поставља, ова студија не представља само уводни текст за разумевање дневничких забележака Косте Ст. Павловића већ је и сажети преглед најзначајнијих унутрашњих и спољашњих политичких процеса у Југославији почетком тридесетих година XX века. Први део ове студије, под називом Изазови унутрашње политике (19–52), написан је на основу релевант-

не домаће и стране литературе, како старијих тако и најновијих радова, и објављене архивске грађе. Основно питање о коме се расправља је суштина личног режима краља Александра у контексту разних типова диктатора у Европи тога времена, са критичким освртима на ставове најзначајнијих истраживача ове епохе (Екмечић, Петрановић, Секељ, Димић, Радојевић). Говори се о политичким приликама које су условиле увођење диктатуре, „новим решењима“ за „старе проблеме“, подршци режиму која је долазила из земље и иностранства, као и о отпорима таквом облику владавине (демонстрације, протести, терористичке акције ВМРО-а, усташа и комуниста). Други део ове студије, под називом Изазови спољне политике (53–91), такође је написан на основу бројне старије и новије литературе, као и оригиналне архивске грађе из домаћих и страних архива, тако да је у питању нови допринос историји међународних односа Краљевине Југославије. У овом одељку најпре се одређује положај Југославије у односу на велике силе, затим земље Мале антанте (Чехословачку и Руминију) као и Пољску, потом све суседе и на крају активности у Друштву народа. Уводна студија писана је у светлу деловања Војислава Маринковића и прати све најважније унутрашње и спољашње политичке процесе, док се у опширним напоменама налазе и детаљнија објашњења о темама које су покренуте.

Сам дневник Косте Павловића (115–457) хронолошки прати догађаје од 1. септембра 1930. до 30. септембра 1932. године и подељен је календарски на 1930, 1931. и 1932. годину. Павловић бележи низ информација из своје дипломатске службе, догађаје везане за међународне односе, политичка дешавања у Југославији, односе између краља, владе, министра, политичара, странаца. Забележени су и многи свакодневни политички догађаји, кулоарска препричавања и најобичније гласине. Остављена су и сведочанства о предлозима многих закона, писању стране штампе, односима између политичара у земљи. Пошто је Коста Ст. Павловић био у служби министра Маринковића, важне су и белешке које говоре о њиховим заједничким путовањима, преговорима са страним дипломатским представницима, положају Југославије на Балкану и Европи, ситуацији у свету, активностима у Друштву народа и посебним међународним конференцијама. Павловић није пропуштао да пише о многим демонстрацијама у земљи, пропагандним активностима противника режима, терористичким акцијама и односу јавности и страних дипломата према таквим дешавањима.

Посебна вредност приређеног дневника су бројне и веома опширне напомене у којима се налазе разјашњења догађаја и процеса који се помињу у основном тексту. Нарочито су значајне биографије свих личности о којима пише Коста Ст. Павловић. Краће информације дају се о познатијим особама, док су људи о којима се мање зна добили нешто опширнију биографију. Пошто се ради о преко стотину личности, приређивачи су заправо уобличио један мањи биографски лексикон. У напоменама се налазе и објашњења о многим институцијама које су постојале у оквиру Друштва народа, начину рада, процедурама.

У одељку под називом Прилози (459–511) објављено је укупно осамнаест дужих докумената (телеграми, званична саопштења, цитати из књига, говори државника). Књига има списак извора и литературе (513–550), као и именски регистар (551–570). Бројне и опширне напомене не прате основни текст, већ се налазе на крају сваког већег поглавља. Књига има допадљив дизајн, велики обим и није илустрована фотографијама.

Коста Ст. Павловић је у свом дневнику износио лична сведочанства, запажања и ставове, као и информације које је прочитао, преносио у оквиру својих надлежности или чуо у разговору са другим људима. Као секретар министра иностраних послова имао је приступ многим документима, за које је понекад писао нацрте и пројекте. Павловић је на тај начин у свом дневнику оставио сведочанство о функционисању Министарства иностраних послова и дипломатској служби, међуљудским односима, амбицијама и каријерама многих појединаца. Важне су и његове белешке о седницама Министарског савета, реконструкцијама влада, постављању министара, премештању државних службеника.

Истовремено дневник Косте Ст. Павловића говори и о друштвеном и приватном животу југословенских и европских дипломата. Путовања возом, одседање у хотелима, приједи у резиденцијама и дворцима, свечане и службене вечере, балови, излети, формални и неформални контакти, званични приједи и приватни разговори, карактери и физиономије дипломата и политичара са којима је долазио у контакт, пријатни и непријатни догађаји, преживели сјај остатака аристократског друштва и агресија нових владајућих класа у тоталитарним државама, забележени су у краћим или дужим освртима између доминантно политичких догађаја. Углађеност европских градова, запуштеност и простота балканских вароши, протоколарна атмосфера међународних конференција, али и инциденти, сукоби и афере, такође су саставни део овог дневника.

Коста Ст. Павловић је у сваком случају веома важан сведок многих историјских догађаја и човек који је пуно путовао и сусретао са се многим личностима које су обликовале политички живот у Југославији и Европи. Самим тим приређивање његових дневничких бележака има несумњиви значај и представља нови допринос нашим знањима о историји међуратне Југославије, Балкана и Европе.

Милош ТИМОТИЈЕВИЋ